

Lehotai Orsolya

Budapesti Corvinus Egyetem

A nők választójogát és képviselét övező diszkurzus az 1945-ös választások tükrében

Dolgozatomban a magyarországi választójogosultságot szabályozó, a nemzetgyűlési választásokról szóló 1945. évi VIII. törvénycikk alapján megvalósuló 1945-ös választások eredményét, valamint megszületésének nagyobb ívű politikai közegét vizsgálom két okból. Az egyik ok az, hogy ez a választójogi törvény volt az első, amely a nőknek a férfikkal teljes mértékben megegyező feltételeket szabott a választójogosultsághoz. Következésképp az a diszkurzus, amely nő-férfi megkülönböztetést tett a választójog tekintetében, formálisan megszűnt létezni ezzel a jogalkotói aktsussal. A vizsgálat tárgyának másik oka, hogy a választójogi törvény a választások révén gyakorlati relevanciával is bírt. Az 1945-ös törvényhatósági és nemzetgyűlési választásokat annak a hosszú és küzdelmes folyamatnak egyfajta tesztpróbájának tekintem, amely a választójog nőkre történő kiterjesztését célozta meg. A női választójog megítélése körül számos parlamenti vita alakult ki: hol félve tekintettek megadásának „kiszámíthatatlan” következményeire, hol mellszélességgel támogatták azt bizonyos pártok, csoportok. Az 1945-ös törvényhatósági és nemzetgyűlési választások vizsgálata lehetőséget nyújt arra, hogy különösen a nők választói magatartása felől vizsgáljam az eredményeket, illetve az eredmények politikai megítélését. Noha a választójog titkos, az 1945-ös törvény a választási eljárást tekintve előírta az egyes szavazólapok nemek szerinti megjelölését. Ennek következtében az empirikus adatok alapján megállapítható, hogy a nők jelentősen eltérően szavaztak a férfiktól. A nők részvétele mind szavazatarányuk, mind politikai preferenciájuk tekintetében meghatározta a választások eredményét, Budapesten pedig, ahol a legjelentősebb „nőtöbbség” volt az országban, el is döntötte. A dolgozat végén a nők voksolásának lehetséges okaira is teszek megállapításokat.

A jelenlét politikája

Mielőtt rátérnék a magyarországi választójog mérföldkőnek számító jogalkotói aktusának taglalására, fontosnak tartom, hogy rövid elméleti kitérőt tegyek a képvisellettal kapcsolatban, hogy aztán megvizsgálhassam az egyes nőmozgalmi irányzatok képviseletre és női érdekérvényesítésre vonatkozó politikáját.

A politikacsinálás szempontjából (policy-making) elengedhetetlen a politikai döntéshozatalban való részvétel, ugyanakkor a passzív, de az aktív választójog sem elégséges feltétele ennek. Nem elegendő a választás és a választhatóság joga, megfelelő minőségben és mennyiségben is jelen kell lenni a döntéshozó intézményekben hozzá. Vitatott állítás az, hogy ténylegesen szükséges-e egy megadott létszámú csoport, egy úgynevezett kritikus tömeg megléte ahhoz, hogy adott csoportérdekek megfelelően legyenek artikulálva. Dahlerup (275-298), aki a kritikus tömeg szükségessége mellett érvel, a nukleáris fizikában használt definíciót adaptálta, azt az elvet, ami azt vizsgálja, mekkora az a mennyiség, amelynek a hatására adott láncreakció irreverzibilis módon végbemegy. A kritikus tömeg teóriája tehát azt jelenti, hogy „megfelelő számú” női képviselő a nők számára előnyösebb eredményeket indukálhat a törvényhozásban. Azzal kapcsolatban, hogy ténylegesen mekkora létszámban kellene, hogy a nők jelen legyenek a törvényhozásban annak érdekében, hogy kimondottan női létükből fakadó csoportérdekeiket effektíven artikulálják, különböző számítások vannak. Általánosságban a 30%-ot szokták meghatározni, azaz legalább a törvényhozók 30%-ának kellene nőnek lennie ahhoz, hogy a közpolitikában nőknek kedvező változásokat idézzenek elő, azaz egyfajta „nagy kisebbséget” kell alkotniuk (Krook 239). A helyzet visszássága, hogy a nők, mint társadalmi csoport, szám szerint többségben vannak a férfiakhoz képest, mégis képviseleti minimumról folyik a diszkurzus a férfiak által uralt parlamenti képviselet nemek szerinti újragondolása kapcsán.

A viták során felmerül a kérdés, hogy valóban van-e a törvényhozásban figyelembeveendő külön érdeke a nőknek, és amennyiben van, milyen annak a természete. Továbbá, amennyiben körülhatárolhatóak a nők érdekei, mint a férfiak érdekeitől eltérő társadalmi érdekek halmaza, akkor annak eltérő jellege egyúttal par excellence ellentétes-e a férfiak érdekével. Ruth Lister (154) szerint a nőknek speciális, a férfiakétól eltérő érdekeik vannak, amelyek potenciálisan ellentétesek a férfiak érdekeivel, és ezeket az eltérő érdekeket a nőknek szükségszerűen maguknak kell képviselni a döntéshozatali folyamat során. Ezeknek a speciális érdekeknek a közvetlen képvisetele az a jelenség, amelyet Anna Phillips (9) a „jelenlét politikájának” („the politics of presence”) hív, és amely megkérdőjelezi az indirekt képviselet elegendő voltát. Phillips a képviselet kapcsán a liberális demokrácia konvencionális értelmezésének megfelelő „eszmék politikája” („the politics of ideas”) helyett a „jelenlét politikájának” szükségességét hangsúlyozza, amely a politikai képviseletnek olyan alternatív értelmezését jelenti, amely a társadalom különböző csoportjainak arányát figyelembe véve képezi le a képviseleti intézményeket. Hogy állhatnának ki jogosan a férfiak a női képviseletért, illetve hogy állíthatja egy csak adott etnikumból álló képviseleti intézmény,

hogy reprezentatív, ha az általa képviseltek etnikailag diverzifikáltabbak? – teszi fel a kérdést Phillips. Ez a képviseletet illető felfogás beleilleszthető a Pitkin (60-91) által használt képviseleti tipológiában a deskriptív képviselet fogalmába, azaz, abba a felfogásba, hogy a megválasztott képviselőknek nem csak választókerületük kifejezésre juttatott preferenciáit kell képviselniük, de a képviseltek deskriptív tulajdonságait is. Pitkin¹ a társadalmat egyfajta tükörként leképező reprezentációval kapcsolatban úgy érvel, hogy az a modell a képviseletet egyfajta szubsztitúcióként fogja fel, mintsem aktivitásként. Ha egy képviselő abban az esetben számít megfelelőnek, ha specifikus attribútumait vesszük figyelembe, akkor a random „mintavétel” hatékonyabbnak bizonyulhatna a választásnál. (Pitkin 60-91).

Általánosságban elmondható, hogy a fentebb ismertetett képviseletet illető teóriák már arra az időszakra reflektálnak, amikor az aktív, illetve a passzív női választójog megléte nem képezte vita tárgyát. Alaposabban megvizsgálva azonban, a képviselettel kapcsolatos felfogások az egyes nőmozgalmak női képviselet kapcsán megfogalmazott látásmódját is jellemzik.

Nőmozgalmi törésvonalak

A korábban említett érdekegyenlőség/érdekkülönözőség dichotómia a különböző női érdekeket aggregáló mozgalmak napi gyakorlatában is megjelennek: Az egyenlőség égisse alatt az általános választójog mellett kell-e elsősorban kiállni, vagy a különbséget kell inkább hangsúlyozni és kimondottan a női választójogért síkra szállni? Én leginkább ebben a tekintetben vonnám meg a hazai nőmozgalmak között fellépő törésvonal-formáló erőket.

Az 1904-ben megalakult Feminista Egyesület, amelynek lapja kezdetben a *Feminista Egyesület Értesítője*, majd 1907-től *A Nő és Társadalom*² volt. A lap hasábjain, különösen 1905-től, egyre nagyobb pressziót kívántak kifejteni a női választójog propagálása érdekében.

A szociáldemokrata nőmozgalom alapvetően a 20. század elején veti meg lábát Magyarországon. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt X.

¹ Pitkin elméletén túlmutató látásmódot tükröz Iris Marion Young (2000) képviseletre vonatkozó felfogása, mely a törvény által érintettek döntéshozatali folyamatban való részvételét hangsúlyozza, de ez a demokrácia fogalom messze meghaladja a vizsgált időszak mozgalmainak képviselet-felfogását, így ennek ismertetésétől elálltam.

² Szerkesztője Bedy-Schwimmer Róza volt. A Feministák Egyesületén kívül a Nőtisztviselők Országos Egyesülete, majd később a Nagyvárad, Szombathely, Temesvári és Aradi Nőtisztviselők Egyesületeinek, valamint a „Férfileg a nők választójoga érdekében” egyesület csatlakozott.

kongresszusán, 1903-ban elfogadják a párt programját, amelynek első pontja az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog, de egyúttal kiáll a nők társadalmi egyenjogúsága mellett is (Nemes 41-45). 1903-ban szervező bizottság alakult abból a célból, hogy elősegítsék a nőmunkásmozgalom szerveződését, amelynek eredményeképp 1904-ben megalakult a Magyarországi Munkásnő Egyesület (Nemes 53), amelynek első ülésére 1905 áprilisában³ került sor, márciusban pedig elkezdték megjelentetni a *Nőmunkás* című újságot, amelyet nem fogadtak kitörő lelkesedéssel a párt férfi tagjai. Rudas László, a párt ideológusa a *Nőmunkás* hasábjain fogalmazza meg ellenérzését a polgári feminizmussal kapcsolatosan. Véleménye szerint a középosztályba tartozó feministáknak más érdekük van, mint a munkásosztály nőinek, és amint elérték a férfikkal való egyenlőséget, nem foglalkoznak a proletár nőekkel. A proletár nő viszont a proletár férfival dolgozik naphosszat a gyárban, ezért a proletár nőknek nincs, nem lehet külön női mozgalma; egyetlen célravezető mozgalom létezik, a munkásosztályhoz kötődő szocializmus (Idézi Kovács 82). Rudas tehát fontosabbnak tartja a közösnek s ebben az értelemben nemsemlegesnek vélt osztálytudatot, mint a nemiségből fakadó eltérő érdekeket, amikor nem tesz különbséget a proletár nők és proletár férfiak érdekei között.

A fent említett, a nőmozgalom szerepéről vallott szociáldemokrata álláspontot tartja tévesnek Máday Andor is *A Nő és Társadalomban* megjelent „A feminizmus mint osztályharc” című cikkében (Máday 18-19), amelyben a feminista mozgalom polarizálódását kritizálva, téves álláspontnak tartja mindkét szélsőséget és a pólusok egymáshoz való közelítésére tesz kísérletet. A polgári feministákat azért kritizálja, mert azok a mozgalom fő célját a „szellemi munkásnők szűk körének emancipációjában látják”, míg a „munkásnőkkel nem törődnek.” A szociáldemokrata nőmozgalom szemére pedig a túlzott univerzalizmust veti, hogy a „nő külön érdekének védelmére irányuló minden mozgalmat elítélnek” és azzal érvelnek, hogy „a proletár férfinak és nőnek azonos érdekei vannak, melyeket csak a szocializmus valósíthat meg” (18). Máday a feminizmus osztályharc jellegét hangsúlyozza, és kiemeli, hogy a nőknek osztályérdekeik vannak, melyek különböznek a férfiakétól, (mind a polgári, mind a proletár férfiak érdekeitől): a férfiak osztályuralma tapasztalható, érdekeiket „férfitörvény” védi a nők osztályérdekével szemben, amelynek előnyeit mind a kapitalista, mind a proletár férfi élvezi. Ebben a konstellációban a férfiak osztályuralmának megtörése érdekében osztályharc bontakozik ki, amely a feminizmus; az

³ Az országos szociáldemokrata nőmunkás értekezleten. Ülésükön munkakörülményeik, alacsony fizetésük és a túl hosszú munkaidő ellen szólaltak fel. (B. Kádár In. Rubiconline 2009/4. Nőtörténelem)

osztályharc sikeréhez pedig az „összes nők szolidáris érdekeit” artikulálni kell (19).

Megjegyezném, hogy a polgári, illetve a proletár jelzővel illetett nőmozgalmak közötti törésvonal korántsem nevezhető magyar unikumnak. Hasonló logika mentén érvelt Clara Zetkin német marxista gondolkodó és szociáldemokrata aktivista a Stuttgartban 1907 augusztusában tartott Nemzetközi Szocialista Nőkongresszuson⁴. Itt fejt ki korábban is hangoztatott nézeteit, miszerint a korlátozott választójog nagyon sok nőt kizárna politikai jogaiknak gyakorlásából és nem segítené elő a női nem politikai „elismerését.” A proletár nők és a burzsoá nők érdekei antagonisztikusak, így a korlátozott választójog a köztük lévő szakadék mélyítésének és a kizsákmányolt tömegek politikai és szociális szolgátságának fenntartását eredményezné (Partington 13-14).

A polgári jelzővel illetett feminista mozgalom vezetői visszautasították az együttműködést a szociáldemokratákkal, helyette a polgári demokrata Vázsonyi Vilmos⁵ törvényjavaslatához közeledtek, aki a sürgős választójogi reform híve volt, és a magyar parlament történetében először terjesztett be olyan választójoggal kapcsolatos törvényjavaslatot, amelyben a nők is a választójogosultak körébe kerültek, bár bizonyos értelmiségi cenzusbeli megkötésekkel (Kovács 82). A javaslat nyilvánosságra hozását követően azonban általános csalódottság volt megfigyelhető, ahogy Szegvári Sándorné írja *A Nő és Társadalomban* (Szegvári 154-155) megjelent cikkében,

az Eszterházy- Wekerle-kormány az első, mely előtt meghajtjuk zászlónkat, amióta értesüléseink szerint, bizonyosra vehetjük, hogy Vázsonyi Vilmos törvényjavaslata magában foglalja a nők választójogát is. [...] Az öröm poharából azonban nem sokáig maradtak el az ürömcseppek. (154)

Ezért hangsúlyozza, hogy semmilyen cenzusbeli megkötést nem támogatnak, csak a „teljes és csorbítatlan politikai jogegyenlőséget.” (154)

A kor nőmozgalmának harmadik szárnyát alkották a keresztényszocialista, illetve a két keresztényszocialista párt összeolvadását követően a keresztényszociális megközelítések, amelyek alapvetően a konzervatív nőfelfogásból indultak ki, azaz a tradicionális női szerepet hirdették, mérsékelt emancipációval⁶ (Nagyné Szegvári 103) és szociális érzékenységgel. Miután felismerték, hogy nem lehet ignorálni a korszakot

⁴ A Kongresszuson a vita lényegében az általános versus korlátozott választójog körül alakult ki.

⁵ A választójogi törvényjavaslat előkészítésével megbízott miniszter a Wekerle-kormányban.

⁶ Prohászka Ottokár a keresztényszocialista politikai irányzat meghatározó alakja volt, az általa radikálisnak tartott feministákkal szemben egy finomabb feminizmust proponált. (Nagyné 103).

jellemző feminista eszméket, egyfajta alternatív feminizmust kívántak nyújtani az általuk túlzónak tartott ateista szociáldemokrata nőmozgalom helyett. A keresztény nőmozgalom prominens alakjai közül Geőtzte Sarolta 1904-ben megalapította a Magyar Keresztény Munkásnők Szakosztályát a nőmunkások erkölcsi és anyagi, valamint a családi élet védelmezése céljából. Slachta Margit, aki az első női nemzetgyűlési képviselő lesz majd a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja színeiben, 1915-től elkezdte szerkeszteni a *Keresztény Nő* című lapot, amely 1918-tól a *Magyar Nő* címet veszi fel, A keresztény feminizmus lapja alcímmel egybekötve (Balogh 2009/4). Slachta keresztény feminizmusa a keresztény jelzővel egyfajta elhatárolódást hangsúlyozott a szociáldemokrata nőmozgalomtól. Ugyanakkor, fontos megjegyezni, hogy elhatárolódott attól a konzervatívizmustól is, amely a nők szerepét kizárólag a családban helyezte el. A Klebelsberg-féle törvényjavaslat parlamenti tárgyalásán Slachta Margit felszólalt és nehezményezte, hogy a törvényjavaslat nem azonos feltételeket állít a férfiak és nők számára, a javaslattal szemben, az egyenlő mérce mellett foglal állást (Simándi 2009/4).

Kortársak, liberális feministák, szocialisták egyaránt hangoztatták, hogy az 1920-as választáson a nők alapvetően inkább jobbra szavaztak. Választói magatartást ekkor még nem mértek,⁷ ugyanakkor többen feltételezték, hogy a Katolikus Egyház jórészt vidéken elég jelentősen befolyásolta a női szavazókat. A választási kampányban is volt rá példa, hogy a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának az egyik jelöltje olyan szórólappal kampányolt, amelyen kimondottan a keresztény nőkhöz, és anyákhoz szólt, amelyen antiszemita, antikommunista mentalitással riogatta a nőket, és igyekezett őket mozgósítani (Szapor 256-258).

A háborút követő időszakban is húzódott törésvonal az egyes nőmozgalmi irányzatok között. Abban konszenzus volt, hogy szükség van a nők közéleti, politikai szerepvállalására, de különböző okokat hivatkoztak érvelésük folyamán. A Feministák Egyesülete az általános választójog mellett érveltek, a nők képzettségtől független, választáshoz való elidegeníthetetlen jogára hivatkozva. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége viszont nem támogatta az általános választójogot minden cenzustól mentesen (Acsády 309-333).

1945 januárjában a Magyar Kommunista Párt székházában megkezdődött a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége (MNDSZ) megalakításának előkészítése. Orbán László, a Kommunista Párt Propaganda Osztályának és központi vezetőségének tagja hangsúlyozta, hogy egy demokratikus nőszervezet megalakítására van szükség, politikai pártja és társadalmi helyzetére való tekintet nélkül, mert a kommunista nők egyedül kevesen vannak az nők előtt álló, az ország háború utáni újjáépítésére irányuló

⁷ A Nemzeti Közvéleménykutató Intézet majd 1945-ben kezdi meg a munkát.

feladatok elvégzésére, ezért a polgári nőkkel való együttműködés közös érdek: „Nem annak ellenére csinálunk demokratikus nőpolitikát, hanem éppen azért” (Sipos 322). A nők aktivizálásának azért is volt jelentősége, mert a világháborút követően az ország lakosságának többségét a nők tették ki, így az 1945 augusztusában elfogadott választójogi törvény eredményeképp több nő rendelkezett választójoggal, mint férfi. Orbán László tehát a Magyar Kommunista Párt abbéli törekvését fogalmazta meg, hogy közös platformra hozzák a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége keretein belül a kommunista, szociáldemokrata és kiszegda nőket. A Párt célja tehát indirekt módon a nők tömegeinek szélesebb megnyerése volt, illetve különösen a szociáldemokratákhoz való közeledés a nőpolitikán keresztül. Egyik párt sem fogadta el hivatalosan az egységes nőszervezet kialakítására irányuló törekvéseket, ugyanakkor nem elhanyagolható tény, hogy volt átjárás a pártok által sorra megalakított nőszervezetek között (a kiszegdapárt irányából is). A konkuráló nőszervezetek közül azonban egyik sem tudott az MNDSZ vetélytársává válni (Sipos 323).

A nők választójoga a II. világháborút követően

A következőkben a világháborút követő demokratizálási hullámban megszülető választójogi törvényt szeretném tárgyalni, amely a nők számára a férfiakéval teljes mértékben megegyező feltételekhez kötötte a választójogosultságot. Az 1945. évi VIII. törvénycikk a nemzetgyűlési választásokról politikai korlátozásokat ugyan alkalmazott a háborús múlt és fasiszta előzmények tekintetében, de teljes mértékben az általános választójog elvének talaján állt, és a formális jogi szabályozás tekintetében először volt nemi diszkriminációtól mentes a választójog.⁸ A törvény alkotásának nemzetközi körülményei hasonlóak voltak, mint az I. világháborút követő időszakban, így a külföldi nyomás hatott arra, hogy a lehető legdemokratikusabb választójogi törvényt alkossák meg.

A választójogi törvény parlamenti vitájában a szociáldemokrata képviselők közül Kéthly Anna, Szakasits Árpád és Ries István külön is kifejtette, hogy miként képzeli el a választójog szabályozását. A megelőző választójogi törvényjavaslatok vitáját tekintve megállapítható, hogy ennek a tervezetnek a vitájában az általános választójog megadása már nem képezte vita tárgyát, annál inkább volt feszültség az aktív, illetve passzív választójog életkori küszöbében a tárgyaló politikai aktorok között. A kiszegdák az

⁸ 4.§ (1), 5. § 8. 9. 10. pontjai.

„általános, egyenlő, közvetlen, nőkre is kiterjedő községenkénti választójog,” illetve a titkos választás” mellett foglaltak állást⁹ (Balogh 2010, 217-218).

A törvényjavaslat általános vitájában azonban nem volt konszenzus abban, hogy *kötelező* legyen-e vagy sem. A kisgazdák és a polgári demokraták a választások tisztaságát féltették a kötelező jellegtől. A polgári demokraták a szavazás kötelező jellege mellett érveltek továbbra is, amelyet választásában Kéthly Anna „fasiszta ízű rendszabálynak” tartott (Balogh 2010, 217-218).

A törvény¹⁰ értelmében választójogosult minden magyar állampolgár, aki 20. életévét betöltötte, illetve az egy helyben lakási kötelezettség tekintetében annak kellett megfelelnie, hogy 1945. szeptember 1-jén az ország 1937. december 31-i határain belül lakott. Utóbbi feltétel alól miniszteri előterjesztéssel mentesülni lehetett. A törvény tehát a magyar választójog tekintetében először biztosította a teljes mértékben általános, titkos és egyenlő választójogot, minden addigi cenzus eltörlésével. A kötelezőséggel kapcsolatos vitát követően végül eltörölték a szavazás kötelező jellegét.

A megelőző ciklusokban, azaz 1920 és 1944 között, amikor már korlátozott formában női képviselők is helyet foglalhattak a képviselőházban, összesen 5 női képviselő¹¹ került be a törvényhozásba. Az 1945. évi törvény alapján 1945. november 4-én lefolytatott nemzetgyűlési választások eredményeként 16 női képviselő¹² jutott be a 409 választott tagból álló Parlamentbe, amely példátlan csúcshoz számított.

A nőmozgalmakban és a pártokban, illetve parlamenten belül aktív nők viszonyát tekintve megállapítható, hogy a női választójog megléte nem képezte generálisan vita tárgyát közöttük. Mind a jogalkotási folyamatokban, mind mozgalmi formában igyekeztek hatékonyan képviselni annak megadását. Az 1920-1945 közötti parlamenti választójogi viták tükrében a női képviselők között a vizsgált időintervallumban a női választójog cenzusos (Slachta Margit), illetve minden cenzustól mentes (Kéthly Anna) formájában azonban adódtak eltérő vélemények és azoknak megfelelően különböző érdekképviselések.

⁹ A Kisgazdapárt választójogi alapelvei. Budapest, 1945. május 22.

¹⁰ 1945. évi VIII. tc.

¹¹ Kéthly Anna és Melczér Lilla kivételével egyiküknek sem sikerült újra bekerülni a parlamentbe abban az időszakban.

¹² A 16 képviselő közül 15 lett megválasztva rendes képviselőként, egyikük pedig pótképviselőként, aki majd az egyik férfi képviselő lemondásával lesz képviselő. Pártok közötti megoszlásukat tekintve a kisgazdák közül 5 (a pótképviselővel), az SZDP-ből 5, az MKP-ből 4, míg a PDP-ből 1 női képviselő jutott be a nemzetgyűlésbe.

Az 1945-ös választások

A törvényhatósági választásokat 1945. október 7-én, míg a nemzetgyűlési választásokat 1945. november 4-én tartották. A nemzetgyűlési választásokat tekintve a választói névjegyzékbe 5167180 főt vettek fel, amelyből 600 ezerrel több volt a női szavazó. 409 képviselőt választottak (plusz 12 főt az ország szellemi és közéleti elitjéből).

A választás eljárását tekintve a törvény előírta, hogy külön „Férfi” és külön „Nő” szóval megjelölt szavazólapokon szavazzanak a választópolgárok.¹³ Ez példa nélküli volt, és az 1947. évi országgyűlési választásokról szóló törvényben már nem is alkalmazták. A választói preferenciák nem szerinti megoszlása szempontjából azonban nagyon izgalmasnak találtam, hiszen mind a törvényhatósági, mind a nemzetgyűlési választások tekintetében empirikus adatokkal lehet alátámasztani, hogy a nők hogyan szavaztak a férfiakhoz képest.

Mielőtt rátérnék a választások eredményére, egy rövid kitekintést teszek a Magyar Közvéleménykutató Intézet (a továbbiakban NKI) 1945. augusztusi megalakítására, ugyanis a hazai közvéleménykutatás ekkor kezdődött, bár teszem hozzá az első intézmény működése nem sokáig tartott, mert 1949-ben megszüntették. Az NKI a budapesti törvényhatósági választások eredményét metodikai hiba¹⁴ miatt rosszul jelezte előre, de a nemzetgyűlési választások eredményét meglepő pontossággal jelezte előre. Részleteiben nem térnek ki a teljes előrejelzésre, dolgozatom témája szempontjából azt vizsgáltam, hogy a választói preferenciák nemek szerinti előrejelzéseikhez képest mennyiben tért el a törvényhatósági és nemzetgyűlési választásokon leadott voksok eredménye.

Az a tény, hogy ennyire közel voltak egymáshoz a budapesti törvényhatósági választások és a nemzetgyűlési választások, a pártok számára egyfajta „előválasztásként” szolgált a nemzetgyűlési választások eredményeinek előrejelzéséhez. A fővárosi eredmények alapján arra számítottak, hogy vidéken arányaiban többen voksolnak majd a kisgazdákra és a parasztpártra. Az NKI 1945. szeptember végén a budapesti

¹³ 1945. évi VIII. törvény a nemzetgyűlési választásokról szabályozta a választási eljárást. Eztv már megtrd: ide a rendelkezés PONTOS törvényi helyét kell megadni

¹⁴ A nemzetgyűlési választásokat megelőzően a Budapesten és vidékén felvett adatok alapján a „Melyik pártra szavaznak?”- kérdésre az előrejelzések szerint a legtöbben a kisgazdákra szavaznának, második helyen az SZDP-re és csak azt követően a Magyar Kommunista Pártra. A szociáldemokratákra és a kommunistákra tehát külön kérdeztek rá az adatfelvételnél. (Lénárt 165) Érdemesnek tartom azt is megjegyezni, hogy az előrejelzés által kihozott eredményeket tekintve, ha összeadjuk a szociáldemokratákra és a kommunista pártra külön-külön leadott „előrejelzési voksokat”, akkor egy képzeletbeli közös listával sem kaptak volna több voksot, mint a kisgazdák az előrejelzések szerint.

törvényhatósági választások várható eredményeként a munkáslistát hozták ki győztesként (a törvényhatósági választások a szociáldemokraták és a kommunisták közös listán indultak). A „Melyik pártra szavaznak?”- kérdést tették fel. A már említett módszertani hiba¹⁵ eredményeképp, amely nem vetett túl jó fényt az induló intézet reputációjára. A budapesti felvett adatok alapján a „Melyik párt győz az Ön tárgyilagos eredménye szerint?”- kérdésre a nők mind az értelmiség, mind a polgárság, mind a munkásság köréből a közös munkáslistára voksoltak a legnagyobb mértékben, a felmérés arányait tekintve az értelmiségi nők közül a legtöbben¹⁶ (Lénárt 163-164).

A budapesti törvényhatósági választások eredményét tekintve a Kisgazdapárt (FKGP) a szavazatokat 50,54 %-át, a Dolgozók Egységfrontja (DEF) 42,76 %-ot, a Polgári Demokrata Párt (PDP) 3,83 %-ot, a Nemzeti Parasztpárt (NPP) 2,01 %-ot, a Magyar Radikális Párt (MRP) pedig 0,86 %-ot ért el.¹⁷ Fő politikai irányzatokat tekintve a FKGP helyezkedett el a jobboldalon, a PDP és a MRP liberális volt, a DEF pedig a baloldalt erősítette. Látható, hogy ha az összes baloldali pártok szavazatarányát tekintjük, akkor sem érik el a kisgazdák szavazatarányát.

A megválasztott női képviselőket tekintve elmondható, hogy a *fővárosi törvényhatósági bizottság*ba a 240 fős bizottságból 28 nő-képviselő volt, ami a legmagasabb szám volt 1920 óta. Fontos megjegyezni, hogy ez nem csak a választójogi jogkiterjesztésnek volt köszönhető, hanem a kommunista párt 1945 augusztusában, a budapesti törvényhatósági választások koordinálására létrehozott Országos Választási Bizottságának is, amely a jelölésekkel kapcsolatban arra utasította a területi szervezeteket, hogy a képviselőjelöltek legalább 16%-ának nőnek kell lennie (Balogh 1975, 63). Ezen felül annak is jelentősége volt, hogy az egyes pártok hányadik helyre helyezik a női képviselőket a pártlistákon. Kéthly Anna például a pártlista előkelő helyeiről jutott be a törvényhozásba az egyes ciklusokban.

A budapesti törvényhatósági választások eredményét tekintve fontos elmondani, hogy itt laktak és szavaztak a legnagyobb arányban a nők a férfiakhoz képest (Ignác 2007, 201-226), a nők 1,479-szer annyian voltak, mint a férfiak az érvényes szavazatok arányát tekintve.¹⁸ A két legtöbb szavazatot szerző politikai erő, azaz a kisgazdák és a munkáspárti lista a férfi

¹⁵ A kutatók a választásokon a közös munkáslista fényében rosszul osztották szét a várható szavazatokat. Nem vették megfelelő arányban figyelembe azt, hogy a szociáldemokrata szavazók közös munkáslista esetén jelentősen a kisgazdákra szavaztak volna. (Lénárt 163-164)

¹⁶ A felmérés szerint az értelmiségi nők 68,2%-a, a kispolgársághoz tartozó nők 70,7%-a, míg a munkásnők 72,9%-a voksolt arra, hogy az MKP az SZDP vagy a közös munkáslista közül valamelyik nyeri a községi választásokat.

¹⁷ Budapest választ. (Link: <http://bptvalaszt.hu/tablatzat.php?year=1945tvh> letöltés ideje: 2014.05.04.)

¹⁸ „Budapest választ” adataiból merítve.

választók tekintetében közel azonos arányban kapott szavazatokat, míg a női választók voksolását nézve a kiszagdák sokkal jobban szerepeltek. A kiszagdák kivételével az összes többi pártot nagyobb arányban támogatták a férfiak, mint a nők.

A választásokat követően készült egy szociáldemokrata beszámoló, amely a választási vereséggel kapcsolatban foglalkozott a nők „konzervativizmusának és szervezetlenségüknek” a problémájával (Ignác 44-55). A női választójoggal kapcsolatos diszkurzusban korábban is megjelent az a vélekedés konzervatív oldalról, hogy a választójog nőkre való kiterjesztése előnnyel járna a konzervatív pártok számára. Ez a típusú érvelés véleményem szerint a konzervatív női mozgalmak által propagált „családanya” típusú modellel szimpatizáló és általa mobilizált nők feltételezett konzervatív voksolási preferenciája miatt is kerülhetett be a női választójogot övező politikai párbeszédbe.

A budapesti törvényhatósági választásokat követően került sor 1945. november 4-én a nemzetgyűlési választásokra. A szavazatok arányát tekintve a kiszagdák 57%-ot, a közös lista nélkül induló szociáldemokraták és kommunisták közül az előbbi 17,41%-ot, míg az utóbbi 16,85%-ot, a parasztpárt 6,87%-ot, a polgári demokraták 1,62%-ot, és végül a radikális párt 0,12%-ot ért el (Balogh 236). A kiszagdák szerezték meg a szavazatok abszolút többségét, hiszen amennyiben az összes baloldali pártcsaládba tartozó párt szavazatarányát összeadjuk, abban az esetben is messze elmaradnak a kiszagdáktól. Nagy-Budapest választókerületet tekintve viszont minimális győzelmet aratnak a kiszagdák, amennyiben a szociáldemokraták és a kommunisták egyéni eredményeit összegezzük. A polgári demokraták kimagaslóan szerepeltek magukhoz képest Nagy-Budapesten választókerületben, amely két mandátumra volt elegendő az új nemzetgyűlésben. A két megszerzett képviselői helyből egyet egy női képviselő, Slachta Margit töltött be. Kizárólag az érvényes női szavazatokat figyelembe véve, a nemzetgyűlési választások eredményét tekintve is elmondható az, ami a budapesti törvényhatósági választásokat jellemezte: A kiszagdák 59,8%-os népszerűségnek örvendtek, a szociáldemokraták 16,58%-kal, a kommunisták 15,4%-kal, a parasztpárt pedig 6,4%-kal végezett csupán a nők által leadott voksok alapján. A nők tehát alapvetően a konzervatív irányba szavaztak.

Konklúzió

Az 1945 augusztusában megjelent választójogi rendelet alapján lezajlott budapesti törvényhatósági választások, illetve az 1945. évi VIII. törvény alapján lezajlott nemzetgyűlési választások választási eljárásának azon előírását

vizsgálva, amely a női és férfi szavazólapok megkülönböztetését írta elő, azt igyekeztem megállapítani, hogy mely politikai irányzatokat támogatták inkább a nők. Arra a következtetésre jutottam, hogy az új törvényi keretek között a II. világháború utáni demográfiai változások, tehát az, hogy a lakosság mintegy 60%-a volt nő, igen jelentősen hatottak a választások kimenetére. A nemek szerinti összehasonlító vizsgálatom alapján kimondható, hogy alapvetően eltérő politikai preferenciái voltak a nőknek és a férfiaknak, amely különbségek mind a törvényhatósági, mind a nemzetgyűlési választások eredményét eldöntötték.

A női választójoggal kapcsolatos parlamenti viták összegzéseként elmondható, hogy a konzervatív politikusok, pártok eleinte a nők választójogát egyáltalán nem, később pedig csak korlátozottan, bizonyos censuzokkal támogatták, amelyek alapvetően szigorúbbak voltak, mint a férfiak esetében.¹⁹ A választási adatok nemek szerinti vizsgálata alapján az is elmondható, hogy az első olyan választásokon, ahol a férfiak és a nők választójoga teljesen megegyezett, azok a pártok veszítettek, amelyek a kezdetektől fogva, végig az általános, census nélküli választójog mellett foglaltak állást. Az 1945-ös választási adatokat tekintve megállapítható, hogy jóval nagyobb arányban szavaztak a nők a konzervatívokra, mint a baloldali pártokra. A kisgazdák választási kampánya, noha eredetileg nem, vagy csak censuzos korlátokkal támogatták volna a nők választójogát, épített azokra a 20. század első felében megjelenő konzervatív politikai véleményekre, amelyek szerint a nők konzervatív erőt képviselhetnek és ezért támogatták a nők bizonyos feltételek melletti választójogát.²⁰ Azt is fontosnak tartom leszögezni, hogy a kisgazdapárt a választójogi jogkiterjesztés híve volt és ennek kapcsán elsősorban a vidéki parasztság tömegeit igyekezett meggyőzni. A választásokon korlátozták a jobboldali pártok indulását, így a kisgazdák nyeresével kapcsolatban fel szokták hozni azt a magyarázatot is, hogy a korlátozás a párt szavazótáborát erőteljesen gyarapította. Egy 1946. januári budapesti adatfelvétel szerint ugyanakkor a női értelmiségi, kispolgár és munkásnők körében is szignifikánsan a legnépszerűbb politikus a Kisgazdapárt elnöke, Tildy Zoltán volt, így nem kizárható annak a lehetősége

¹⁹ Klebelsberg női választójoghoz való hozzáállását példázza a minisztertanácsi jegyzőkönyv, amely szerint „a belügyminiszter úr általában megjegyzi... Magyarországon a női népesség nagy tömegei még nem alkalmasak arra, hogy az ország ügyeinek intézésére döntő befolyást gyakoroljanak. Továbbá a nemek közötti arányok megváltozásával is indokolta a különböző censuzt (Nagyné 37).

²⁰ Az 1925. évi XXVI. törvényjavaslatot a nemzetgyűlés választójogi bizottsága tárgyalta annak benyújtása előtt. Jelentésében állást foglalt amellett, hogy szükséges a nők választójogának fenntartása, továbbá a nők és családanyák „oly értékes konzervatív erőt képviselnek, amelynek érvényesülése a politikai életben, főként a választójog általánossá tétele esetén, csak nyereséget jelent.” (Kende 117)

sem, hogy a nők a személyre szavaztak, nem feltétlenül a pártra. Ugyanez az adatfelvétel a férfiak körében Rákosi Mátyást, az MKP Központi Vezetőségének főtitkárát, és Szakasits Árpádot, az SZDP főtitkárát hozta ki a legnépszerűbbnek (Sipos 167). Az 1945-ös választásokat megelőző kampányban a kisgazdáknak sikerült (főleg a vidéki) nőket mozgósítani azzal, hogy a konzervatív, családcentrikus női választó képét propagálták. Ezzel pedig elsősorban a korábbi, szigorú választójogi cenzusok miatt választójoggal nem rendelkező falusi nőket sikerült a leginkább megnyerniük, akiknek az életmódjával ez a konzervatív nőideál összefért²¹ (Pető & Szapor 2003).

Felhasznált irodalom

- Acsády, Judit. 2011. „Diverse Constructions: Feminist and Conservative Women’s Movements and Their Contribution to the Reconstruction of Gender Relations in Hungary after the First World War.” In Sharp Ingrid and Stibbe Matthew, ed. *Aftermaths of War: Women’s Movements and Female Activists, 1918-1923*. Leiden: Brill, 309-333.
- Balogh Margit. 2009/4. [„Slachta Margit.”](#) *Rubiconline* (Nőörténelem különszám). Hozzáférés: 2014.05.01.
- Balogh, Sándor. 1975. *Parlamenti és pártbarcok Magyarországon 1945-1947*. Budapest: Kossuth.
- Balogh, Sándor. 2010 (1945). „Szabad és demokratikus választás 1945.” In Földes György és Hubai László, szerk. *Parlamenti választások Magyarországon 1920-2010*. Budapest: Napvilág Kiadó, 216-242.
- B. Kádár, Zsuzsanna. 2009/4. [„A szociáldemokrata munkásnőpolitika a 20. század első felében.”](#) *Rubiconline* (Nőörténelem különszám). Hozzáférés: 2014.12.05.
- [Budapest választ.](#) Hozzáférés: 2014.05.04.
- Dahlerup, Drude. 1988. „From a Small to a Large Minority: Women in Scandinavian Politics.” *Scandinavian Political Studies* 11:4 (December), 275-298.
- Földes, György és Hubai László, szerk. 2010. *Parlamenti választások Magyarországon 1920-2010*. Budapest: Napvilág Kiadó.

²¹ A *MagyarNő* című folyóiratukban példaként kiemelt női alakokkal is kampányoltak, amelyek cselekedetét azok hazaszeretete szempontjából emelték ki, tehát erőteljesen megjelent náluk a nemzetalapú politizálás (Pető Andrea-Szapor Judit 2003).

- Ignác, Károly. 2006. „Az 1945. évi választások Budapesten.” In Horváth János, szerk. *Tiltott történelmünk 1945-1947*. Budapest: Osiris, 44-55.
- Ignác, Károly. 2007. „Fővárosi választások és a törvényhatósági bizottság közgyűlése Budapesten 1920-1945.” *URBS. Magyar Vároštörténeti Évkönyv II.* (Budapest Főváros Levéltára), 201-226.
- Kende János. 2010. „Egy túlnyert választás – 1926.” In Földes György és Hubai László, szerk. *Parlamenti választások Magyarországon 1920-2010*. Budapest: Napvilág Kiadó, 105-128.
- Krook, Mona Lena. 2009. *Quotas for Women in Politics*. New York: Oxford University Press.
- Lénárt, András. 2005. „Nevet nem szabad kérdezni! Közvélemény-kutatás Magyarországon 1945 és 1949 között.” In Rainer M. János és Ständeisky Éva, szerk. *A demokrácia reménye: Magyarország 1945*. Budapest: 1956-os Intézet, 146-175.
- Lister, Ruth. 2003. *Citizenship: Feminist Perspectives*. 2nd ed. New York: Palgrave Macmillan.
- Máday, Andor. 1907. „A feminizmus mint osztályharc.” *A Nő és Társadalom*. I. évf. 2. szám, 18-19.
- M. Kovács, Mária. 2003. „Hungary.” In Kevin Passmore, ed. *Women, Gender and Fascism in Europe, 1919-45*. Manchester: Manchester University Press, 79-90.
- Nagyné, Szegvári Katalin. 2001. *A női választójog külföldön és hazánkban*. Budapest: HVG-ORAC.
- Nagyné, Szegvári Katalin. 2002. „A választás mint a hatalom legitimációja.” In Máthé Gábor, szerk. *A választójog*. Budapest: Press Publica Kiadó, 3-50.
- Nemes, Dezső, szerk. 1974. *A magyar forradalmi munkásmozgalom története*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- Partington, John S. 2010. „Clara Zetkin’s Reception in British Socialism and the British Women’s Movement, 1889-1909.” In Stefan Welz and Fabian Dellemann, eds. *Anglo Anglosachsen: Leipzig und die englischsprachige Kultur*. Frankfurt: Peter Lang, 13-14.
- Pető, Andrea, és Szapor Judit. 2004. „[A női esélyegyenlőségre vonatkozó női felfogás hatása a magyar választójogi gondolkodásra 1848-1990: Az „állam érdekében adományozott jog” feminista megközelítésben.](#)” In Sajó András, szerk. *Befogadás és eredetiség a jogban és a jogtudományban*.

- Adalékok a magyarországi jog természetrajzához.* Budapest: Áron Kiadó, 136-175. Hozzáférés: 2014.05.03.
- Phillips, Anne. 1995. *The Politics of Presence.* New York: Oxford University Press.
- Pitkin, Hanna Fenichel. 1972. *The Concept of Representation.* California: University of California Press.
- Rudas, László. 1906. „Polgári és proletár nőmozgalom.” *Nőmunkás* április 24.
- Simándi, Irén. 2009/4. [A nők parlamenti választójogának története Magyarországon, 1919-1945.](#) *Rubiconline (Nőtörténelem különszám).* Hozzáférés: 2014.05.03
- Sipos, Levente. 1996. „A magyar nőmozgalom történetéről (1944-1956).” In Izsák Lajos és Stemler Gyula, szerk. *Vissza a történelemhez... Emlékkönyv Balogh Sándor 70. születésnapjára.* Budapest: Napvilág Kiadó, 321-330.
- Szapor, Judith. 2011. „Who Represents Hungarian Women? The Demise of the Liberal Bourgeois Women’s Rights Movement and the Rise of the Right Wing Women’s Movement in the Aftermath of World War I.” In Ingrid Sharp and Matthew Stibbe, eds. *Aftermaths of War: Women’s Movements and Female Activists, 1918-1923.* Leiden: Brill, 245-264.
- Szegvári Sándorné: Egyoldalú demokrácia? *A Nő és Társadalom*, IV. évf. 10. szám, 154-155.
- Young, Marion Iris. 2000. *Inclusion and Democracy.* New York: Oxford University Press, 128-129.